

DE KATHOLIEK.

GODSDIENSTIG, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG

MAANDSCHRIFT.

DERTIGSTE DEEL.

1856.

Vindicamus hereditatem patrum
nostrorum.

I Mach. XV, 74.

Wanten te Romeu in de poert
Sergius die Pauwes benediede,
En hine Aertsche bisscop wiede.

Melis Stoke.

TE 'S GRAVENHAGE,
BIJ GEBR. J. & H. VAN LANGENHUYSEN.

HET TESTAMENT

VAN

PHILIPS DE MONTMORENCY,

GRAAF VAN HOORNE.

Lang hield men het vraagpunt onbeslist of Philips de Montmorency, graaf van Hoorne, die den 5 Junij 1568 met Egmond te Brussel onthoofd werd, al dan niet Katholiek gestorven ware.

Het valt nog niet te ontkennen, dat de graaf met weinig gelatenheid zijn vonnis vernam, zich met moeite tot bedaren schikte, en zoo eerst na eenig tijdverloop eene Christelijke voorbereiding tegen zijn naderend einde heeft aangevangen. Lichtelijk konden wij zulks verklaren door den wrevel en zooveel andere driften, welke iemand van een fier, stug karakter bij het onverwacht vernemen zulk eener tijding konden bevangen, en hem, althans in de eerste oogenblikken, ongeschikt maken tot kalmer overweging en het volbrengen der geduchte verplichtingen van het scheidens-uur. Het was niet noodig, daarbij een af-

keer uit beginsel, eene onkatholieke gezindheid te onderstellen. Intusschen men maakte er van, dat hij volstrekt van geestelijke noch biecht iets had willen weten, en soms hoorden we hem als zekeren lof toerekenen, dat hij ten deze niet gedeeld zou hebben in de zoogenaamde zwakheid van zijn lotgenoot.

Veel meer dan noodig verstond men uit het berigt van Hooft (*Nederl. Hist.* B. V, bl. 183): „Daarna hielden de geestelyken en groote gilden de uitvaart; staatlyker over Egmond, als die Roomscher gestorven scheen”¹⁾. Daarentegen sloeg men geen acht op hetgeen de zoo nauwkeurige en wel onderrigte Strada schreef: „Na bij den bisschop van Yperen gebiecht te hebben, bragt Egmond onder deszelfs leiding het overige van den nacht door in boetvaardigheid en zielsversterking, en zoo deed ook Hoorne, met behulp van dien bisschop en van anderen”²⁾. Langzamerhand bragt de tijd meer bewijzen voor Hoorne's Katholiek afsterven aan het licht. Omstreeks 1771 bezorgde C. F. de Nelis, bisschop van Antwerpen, de uitgave der *Epistolae Hopperi ad Viglium*. In den 50^a brief van dien bundel schrijft Joachim Hopperus, kanselier voor de Nederl. zaken in Spanje, aan zijn vriend Viglius: „De Koning betuigt mij zijn diep leedgevoel, dat men, en wel bijzonder gedurende zijn bewind, tot zulke maatregelen is moeten komen, doch

1) Hooft was hier naschrijver van Fr. Haraeus: „Egmondano, utpote magis Catholice mortuo, majores ab Ecclesiasticis caerimoniae, quam Hornano adhibitae sunt.” (*Ann. Duc. Brab.* III, 92.)

2) „Egmontius... vitae noxis apud eum (Ipreensem) confessione expiatis, noctis reliquum placando divino numini, firmandoque animo, Iprensi procurante, transegit: idemque praestitit, eodem Antistite, aliisque adjuvantibus, Hornanus.” (*De Bello Belg.* Dec. I, L. VII. 333.)

„meent, dat niemand aan zijn plicht mag te kort doen; het „verheugt hem, dat zij (de beide graven) Katholiek zijn „gestorven” 1).

Een daarmee volmaakt overeenkomend schrijven van Philips aan Alva gaf in 1842 de baron de Reiffenberg uit in zijne *Corresp. de Marg. d'Autriche*, pag. 255 2).

Aldaar vinden wij ook pag. 252 een berigt van Alva zelve, die het uit de eerste hand kon hebben 3): „Ik had hier den Bisschop van Yperen (Mart. Riethoven) ontboden, welke den graaf van Egmond als biechtvader heeft bijgestaan; en Hoorne heeft den Pastoor der kapel 4) (daartoe) gehad; men heeft mij gezegd en verzekerd, dat zij beiden zeer Katholiek en betamelijk zijn gestorven.”

Die omstandigheid, die Katholieke gezindheid in de laatste ure vergrootte juist de droefheid der Protestanten, we ontwaren dit uit zekeren brief, in 1836 door Groen van Prinsterer opgenomen in zijne *Correspondance Inédite de la Maison d'Orange Nassau*, tome III, p. 255.

Het is een antwoord van den Paltsgraaf George Johan aan Willem den Zwijger, en we leeren daar tevens uit kennen, wat de laatste aan den Paltsgraaf als iets zeer stelligs had meêgedeeld: „Wij hebben Uw brief gelezen, en wij kunnen U niet verbergen, dat wij de doodstraf der beide graven van Egmond en Hoorne met veel mede-

1) „Rex remittens ad nos literas, scribit, pergrave sibi accidisse quod ad haec remedia fuerit veniendum, ac maxime quidem suo tempore; sed non posse quem deesse suo officio; gaudere autem, quod Catholici mortui sunt.”

2) Zie hetzelfde in *de Katholiek*, D. XXX, bl. 56.

3) Zie den Franschen tekst in *de Katholiek*, D. XXX, bl. 55.

4) De Heer Arend (*Gesch. des Vad.*, D. II, St. 5, bl. 63) hield dit attriboot voor een eigen naam, en vertaalde alzoo: *de priester*

lijden en droefenis hebben vernomen, en nog meer betreuren wij, dat zij als Papisten gestorven zijn; wij kunnen daarom niet genoegzaam begrijpen, wat toch het voorwendsel of de schijnreden tot zulk een vonnis mag wezen, dewijl Gij vermeldt, dat zij Papist geweest en zoodanig ook gestorven zijn, en dus, meenen wij, de godsdienst niet tot oorzaak van zulk eene smadelijk aangelegde strafoefening heeft kunnen strekken" 1) enz.

Ten overvloede halen wij uit het in 1847 verschenen *Supplement* op bovengenoemd werk pag. 81* het getuigenis aan van Claude Belin, lid van den Raad der Beeroerten. Aldus schreef hij op den dag der executie aan Granvelle: „de Graven van Egmond en Hoorne zijn Christelijk gestorven en thans begraven in de kerk van O. L. V. du Sablon, God hebbe hunne zielen 2)!”

Voor velen was echter alle onzekerheid nog niet opgeheven, zoolang men niets uit de hand van Hoorne zelve kon achterhalen.

Dit nu is mogen gebeuren aan Jhr. Mr. de Jonge,

1) „Wir haben E. L. schreiben verlesen, und können E. L. daruff freuntlich nicht verhalten das wir der beider Graven zu Egmond und Horn,.. hinrichtung mit sonderm mitleidlichem, be- trübtem gemuet, und mit noch grösserer bekümmernüs vernomen das sie soltten alls papisten gestorben sein; mögen unns derwegen nicht gnügsam inbilden was doch die furgebung oder schein solcher hinrichtung sein möge, dieweil E. L. vermelden, das sie papistisch gewesen, auch also gestorben, und derwegen, unnsers vermainens, die religion nicht die ursach solches angelegten schmechlichen todts gewesen oder sein solt.“

2) „Les comtes d'Egmont et de Hornes, sont morts *Chrestiens* et maintenant leurs corps enterrés en l'Eglise de N. D. du Sablon. Dieu ait leurs âmes.“ — De ambtsbetrekking van Belin, de persoon, tot wien hij zich rigtte, en de tijdsomstandigheden laten wel geen twijfel over den strikten zin van het hier gebezigde woord *Chrestiens*.

tijdelijk ambtenaar aan het Rijks-Archief; bij het schiften namelijk der zoogenaamde Loketkas Holland ontmoette hij eene copie van Hoorne's uitersten wil, en hij liet ze afdrucken in de zeer onlangs verschenen 2^e aflevering van een geschiedkundig tijdschrift ¹⁾, met de conclusie: „Het testament, maar vooral de codicil „daarbij maakt een einde aan die twijfeling: Hoorn heeft „het Katholicisme beleden... is als goed Katholyk ge- „storven.”

Voor diegenen onzer lezers, die het gemelde tijdschrift niet bezitten en welligt minder dan onze Belgische naburen, maar toch eenig belang stellen in hetgeen die beide merkwaardige personen Egmond en Hoorne betreft, achtten wij het niet ondienstig, Testament en codicil hier woordelijk te laten volgen:

Int jaer ons Heeren duysent vijf hondert achtenzestig, den vierden der maendt van Junio. Heeft Heer Phlps van Montmorency, Grave van Hornes zijnen vuyttersten wille verclaert in deser manieren. Inden Eersten, zoo offert hy den almogenden goeden God, der maget Marie en allen heyligen zijne ziele, zoo wanneer zy vuyt den lichaem zal gescheyden zijn. Ende zijn lichaem der Heiliger Sepulturen, ter plaetsen daert den Ma^t. van den Coninck zal concederen oft daert zijne vrunden ende maghen zullen moghen obtineren oft vercrijghen.

Ende voor zoe veel het aengaet zijne tijdelicke goeden, hoed nich die moghen zijn, In den eersten zoo bidt hy zijnder moeder dat zy heur in alles wil te vreden stellen ende conformeren heur metten wille des Heeren ende des Coninx, heur ernstelick bid dende, dat zy hem wil vergheven oft hyse in eenige zaecken mocht hebben geoffenseert ende tegens heur misdaen, ter cause dat hy zijne goeden onnuttelick heeft verdaen, Bidt daerenboven dat zy

1) *Het Nederl. Rijks-Archief*, onder redactie der HH. Bakhuizen van den Brink, van den Bergh en de Jonge.

Metten onderdanen wil spreken, dat zy hem gelieven te vertijden oft vergeven van dat hy henluyden tot eenige tijden te zeer hart is geweest in scattingen oft exactien Ende dat hy die all verteert heeft buyten Landts ten tijde hy geweest is in dienste van de Co: Ma^t. 1).

Bidt oock ernstelicken zijnder huysvrouwen oft hy haer eenichsins mocht hebben misdacn dat zy 't hem van herten wil vergeven, ende besunder dat hy zoo langhen tijt van heur absent is geweest, zulcx dat hy hem neffens haer nyet en heeft moghen bruyken als d'officie van den echten staet is heysschende. Nyet-tegenstaende dien nochtans zy heur altijts eerlicken heeft gedragen. Doer welcke oorsaecke en beneficie hy hem zelven bekendt verobligeert, heur te hebben in zijnder memorien byden almogenden goeden God, Ende bid dat zy wil doen alles dat wel geraden zal zijn, ende dat zy daerinne wil volghen den Raedt van heure vrienden en besunder van heuren broeder

Hy danckt oock zeer den vrienden en broeder van zijnder huysvrouwen van de goede gunste ende affectie, die zy tot hem hebben gehadt ende hoewel hy zoo vele van henlieden hulpe oft assistentie nyet en heeft geuseert, neemt nochtans henlieden goeden wille, die zy tot hemwaerts hebben gehadt voer het werck oft de daet selfs.

Bidt oock zijnder moeder ende zijn erfgenamen, dat zy bestellen dat zijnder huysvrouwe worde gegeven tgene by hijlicxe vorwarden is beloeft oft oock naederhandt gegeven, hoedanich die zijn, want hy heeft die hijlicxe gifte naer die hijlicxe voerwaarden ver-

²⁾ In zijne Inleiding maakt de heer de Jonge breed gewag over de menigvuldige, slecht gerestitueerde uitgaven, door Hoorn ten dienste des Konings voorgeschoten. Wij laten dit voorloopig ter zijde; doch wanneer het zeker was, dat de Graaf ook vreemd bleef aan een gebrek des toenmaligen adels, van boven hun vermogen weelderig en kwistig te leven, dan eerst mogt de heer Archivaris met eenige veiligheid schrijven: „De verkwistingen en onnuttelicke uitgaven, waaraan „Hornes in zijn testament zijn geldsgebrek toeschrijft, hij had ze dus „gespild in de dienst des Konings.“ — Nu is deze gevolgtrekking onjuist. Overigens vraagt Hoorne vergiffenis, dat hij zijn goed verteert heeft, en wel buyten Landts, en niet ten dienste, maar ten tijde hy geweest is in dienste van den Koning.

meerdert. Begeert oock dat zy voor haer zal behouden alle de cleederen ende twelck behoort tot ornamenten oft verchierynge des lichaems, ende dat zy vuytten huysraet zal nemen tgene heur gelieft, ende dat zy zal hebben alle de tapisserien laetstmael vercregen van Pannemaecker, ende dit all tsamen begeert hy zijnder huysvrouwen vry te laeten volgen, zulcx dat zy nyet gehouden en zy tot betalyngen van eenige schulden.

Begeert oock dat zijn moeder ende zijn erfgenamen den Grave van Nuenar willen ontlasten van de borchtocht daer met hy hem heeft verbonden voor hem testateur, zulx dat hy daer gheen schade en van krijghe.

Hy institueert zijn universeel erfgenaem in allen de resterende zijne goeden, den heeren van Montigny zijnen broeder, dewelcken hy van harten bidt hem te willen vergheven dat hy zijne goeden, diewelcke hy van zijne voorouders heeft ontfanghen, alzo heeft gedissipeert, hem oock biddende, waerinne hy hem eenichsins mocht hebben misdaen, dat hy hem tzelve wil vergeven, ende dat hy hem wil gedachtich wesen nae zijn doot in zijne gebeden, gelijk hy oock zijnder zal gedachtich wesen.

Begeert oock dat men zijnen Barbier, want hij hem trouwelick gedient heeft, zal munereren oft tellen de somme van drye hondert ducaten oft zess hondert guldens, ende dat zy zijnder zullen zorge dragen, ende hem houden in dienste indyen zij hem behoeflich zijn, gelijk hy hem testateur trouwelicken heeft gedient,

Item begeert dat men Baptisten den bottellier zal munereren oft tellen drye hondert guldenen, begeert oock dat zijne erfgenamen hem in dienste houden, indyen zy hem behoeflich zijn want hy trouwelicken heeft gedient.

Zoe veel het aengaet die andere zijne dienaers begeert dat zy van zijnder huysvrouwe ende erfgenamen getracteed worden naer haer verdiensten, want hy en mach alsnu zoe besondere ende singulierlicken op alles nyet geoccupeert wesen, Ende indyen hy met gemack oft gevoechlick tzelve hadde moghen verzien naer heure trouwe diensten, die zy hem tot noch toe hadden gedaen.

Bidt oock Heeren Anthonis d'Avila, dat hy wil ontfangen nyet zoo zeer voer een ghifte als voer een memorie een zeker horologie, 'twelck hy by hem heeft gehadt binnen Gendt.

Hy bidt oock zijnen erfgenamen dat zy willen procureren dat zijne creditoren moghen worden betaelt, onder den welcken zijn enige Spaensche Capiteinen ende soldaten, den welcken hy schuldich is tot omtrent de vijftich ducaten meer oft min, als hetzelve zal blycken vuyt zekeren boeck denwelcken Anthonis d'Avila by hem heeft, gescreven met de eygen handt van hem testateur.

Dit ghene dat boven gescreven is, heeft de voorscreven testateur begeert ter executien gestelt te worden, Behoudelicken dyen dat hy altijt noch wat mach adderen oft diminueren. Dit is gedaen ter presentie van den getuygen, heeren Johannis Vrieze ende Anthonis d'Avila, aldus onderteekend

P. DE MONTMORENCY.

Ende onder die signature was gescreven met de eygen handt van den testateur, deze naevolgende woorden,

J'entens et prie Madame ma Mère, mon frère et mes héritiers vouloir satisfaire ceste mienne dernière volonté, lesquels entens estre exécuteurs de ceste mienne dernière volonté.

Buyten op de ploye van het testament stontd gescreven deze naevolgende woorden, getranslateert vuytten Lattijne, Dit testament gesloten zal geleverd worden, my vrouwe die Gravinne van Horn oft den Heere van Montmorency, ende andere erfgenamen des Graven van Horn.

CODICIL.

Naedemael In het besloten ende het bezegelde testament metten zegel van den testateur, dezelve testateur heeft gereserveert de macht te vermeerderen ende verminderen, Daeromme zoo ist dat hy begeert in maniere van Codicille naedyen hy nu begeert zijne ziele wel versien te zijne, wel wetende dat zijne ziele nae zijn doot oock mach geholpen worden mettet sacrificie vander missen ende aelmoessen, dat men het clooster van de Minnebroeders gelegen inde stadt Weert zal gheven hondert Rinsguldenen, Ende dat opdat zy voer zijne ziele zouden bidden, ende sacrificien offeren, Item dat men zal gheven den acrmen binnen Weerdt hondert croonen oft twee hondert guldenen, Item hij begeert noch

datmen den minnebroeders der stadt van Bruessel gheve vijftich Rinsguldenen, ende zoe vele den predicaeren ende carmelieten, den armen van deser stadt hondert Rinsguldenen, ende die all tsamen vuyt te reycken ende distribueren by my Gislus de vroede, Pastoer vander Cappellen, Bidt oock de voerscreven testateur dat dit al tsamen van stonden aen zal worden betaelt, ende dat doerdyen dattet van stonden aen zijnder ziele zoude te stade commen. Bidt oock der voerscreven testateur dat zijne erfgenamen eenige fundatie maecken, die hem testateur ende zijne erfgenamen mochte te stade commen. Gedaen ten zelven daghe, — In presentie van Heeren Anthonis de Tholodo ende Alonso de Lumbrades ende my Pastoer onder gescreven.

In confirmatie van den welcken de voerscreven Heer Testateur dit heeft ondergescreven.

Onder stont gescreven

P. DE MONTMORENCY.

Ende noch:

Verum est. GISLUS DE VROEDE.

Al verheugen we ons over de gelukkige hervinding en volledige uitgave dier stukken, de zienswijze, waaraan de heer de Jonge ze dienstbaar wil maken, zijn subjectivisme, vervulde ons met geheel andere gewaarwording; en we vinden reden, onze bedenkingen dienaangaande, niet voor ons zelve te behouden. Hoe gaarne intusschen hadden we, niet om de zaak, maar om den heer de Jonge het *nieuwe* van hetgeen hij leverde, *goed* bevonden, in die mate als het *goede* er *nieuw*, zegge vreemd, in behandeld is.

Hoorne had alzoo weinige uren voor zijn dood een testament onderteekend, hetwelk de uitdrukking vervatte van iemand, die in de belijdenis van het Katholicisme gaat sterven. Noch de onwraakbaarheid, noch de duidelijkheid dier oorkonde gedoogden langer het voeden van eenigen redelijken twijfel. Om dáár kracht en waarde aan

te ontnemen, rekent men mogelijk eene groote scherpzinnigheid noodzakelijk, een meesterstuk van historische kritiek? Voor den heer de Jonge was dit een oogenblik werks, eene dood-eenvoudige handgreep; hij werpt de opregtheid van Hoorne's ronde verklaring in verdenking! Jammer dat zijn behendig vermoeden niet op betere gronden is aannemelijk gemaakt; wat nu in het slordige opstel de plaats van bewijsgronden heeft ingenomen, is droevig van onbeduidendheid en onmagt; vermoeden en gronden vormen thans eene reeks van inbeeldingen, vermakelijk om haar neuswijs uitzigt en gebaar, ware het niet dat ze de eer eens gestorvenen, een Nederlandschen naam bezwalkten.

„De Graaf van Horn (zoo luidt het) heeft als Katholyk „het schavot beklommen. Maar op welk eene wijze? In „den aanhef van zijn testament, gemaakt voor d'Avila „en de Vriese, roept hij Maria en de Heiligen aan. Na „het sluiten van zijn uitersten wil volgt eene codicil, „waarin hij Misse en goede werken als heilmiddelen zijner „ziel erkent, en zich als geheel tot het Katholicisme „teruggekeerd vertoont.

„Er is door die codicil bij mij eene verdenking ge- „rezen, welke ik moeilijk van mij kan afwerpen. Op- „merkelijk toch is het vooreerst, dat die codicil zoo kort „na het testament is ter nedergesteld, verder, dat drie „nieuwe getuigen daarbij optreden, eindelijk, dat de codicil „blijkbaar door den pastoor de Vroede is opgesteld en „alleen ter teekening aan Horn schijnt te zijn aangeboden.

„Uit de konde letter is het moeilijk op te maken, „wat er tusschen het schrijven van het testament en van „de codicil is voorgevallen, maar er is, naar het mij „voorkomt, grond om te gissen, dat de veege Hornes in

„den avond van den 4ⁿ of in den nacht van den 4ⁿ op den 5ⁿ
 „nog aan zedelijken dwang is blootgesteld geweest, en dat
 „men hem in het aangezicht van den dood het geweten heeft
 „verkracht. Waarom die bijvoeging? Waarom die nieuwe
 „getuigen, waarvan één waarschijnlijk een pater uit het ge-
 „volg van Toledo? Is het ook, omdat men ontevreden was,
 „met de algemeene bewoordingen, omtrent Maria en de
 „Heiligen gebezigd? Horn kon Maria en de Heiligen ver-
 „eeren, zonder daarom een regtgeloovig Katholyk te zijn.
 „Is het ook, dat men meer van hem verlangde; de erkenning
 „van twee hoofdpunten der Katholyke kerkleer: de leer-
 „stukken van de Heilige Misse en van de goede werken?
 „Wat er van *zij*, *hetzij* dan vrijwillig, *hetzij* om in
 „gewijde aarde te rusten, *hetzij* zedelijk gedwongen ¹⁾,
 „voor Antonio de Toledo, voor Lumbrades, voor den
 „pastoor de Vroede, heeft Horn het Katholicisme beleden.
 „Ééne vernedering schijnt men hem gespaard te hebben.
 „Het vragen van vergiffenis aan den Koning ontbreekt.
 „Men heeft van den fieren edelman geene bede om vergiffe-
 „nis geëischt voor schuld dien ²⁾ hij niet beleden had.”

Hoorne was in het Katholicisme geboren en opgevoed;
 volgens Oranje, die hem toch van nabij kende, was hij
 als Papist blijven leven ³⁾ (zie bladz. 196); in later dagen,
 vermoedt de heer de Jonge, moet hij inwendig van andere
 gevoelens zijn geweest. Maar juist, omdat er eene *ver-*

1) Hoe juist is al weder die verdeeling! We kozen een ver-
 schooneend Adjectief, toen we zulk geschrijf *slordig* noemden.

2) *Schuld* als mannelijk woord te bezigen, is nog verdachter
 dan *codicil* vrouwelijk. Er is grond om te gissen, dat hierin niet
 de schrijver gedwaald maar de letterzetter gefaald heeft.

3) Die verklaring mag den heer Archivaris niet onbekend zijn.

andering had plaats gegrepen, kan men Hoorne niet meer denken, als *onverschillig* jegens de Roomsche kerkleer, hij moet gronden hebben gehad om haar van valsheid minstens te verdenken, en sedert moest zij hem een mogelijke gruwel zijn toegeschenen; desniettemin zou ten eeuwigen dage zijn hand een openbare en uitdrukkelijke belijdenis hebben ondertekend van datzelfde geloof, wat zijn hart niet meer huldigde, wat het mogelijk verfoeide.

Het is eene vreeselijke beschuldiging, hier bij wijze van vermoeden voorgedragen, en werd ze bewaarheid, er zou eene onteerende, onuitwischbare vlek nederkomen, nog niet dadelijk op den bewerker dier veinzerij, want goede trouw en onvoorzigtige ijver zouden het oordeel voor dien kant kunnen wijzigen, maar voorzeker op de nagedachtenis van Hoorne zelve.

Want, is het smoren van eigen geweten bij de belijdenis des geloofs altijd een zware misdaad, hoe onzettend neemt hare boosheid toe, als ze gepleegd wordt in het aangezicht van den dood, schier voor den regterstoel van den Alwetenden God! Naar onze meening wordt er zeer veel gevorderd, eer men zulk een vermoeden gaat uitspreken, vooral indien er geen sprake is van pijnbank of dergelijken lijfdwang, maar van louter *zedelijk* geweld; dan moeten, bij gebrek van meer afdoende gronden, ten minste en de reden van dat geweld, en de magt van deszelfs middelen en tevens de zwakheid van hem, die zwicht, wel zeer aannemelijk en verklaarbaar zich opdoen.

Doch in zulke omstandigheden, nog wel in tegenspraak met positiviteiten, aan loutere mogelijkheden eenig gewigt te hechten, is kleingeestig, wordt ongeoorloofd, onregtvaardig.

De heer de Jonge noemt geen enkel l'elang op, het-

welk tot zedelijk geweld zou gedreven hebben, en ook wij kunnen niets redelijks daarvoor uitdenken.

Kon het de vrome zucht wezen om een bekeerling te maken, zich van Hoorne's regtgeloovigheid, en zoo gedeeltelijk van zijne toekomstige zaligheid, te verzekeren? daartoe was zulk eene onderteekening gansch overbodig; de man was uiterlijk nooit anders dan Katholiek geweest: dit wist immers zelfs de Prins van Oranje? [Zie boven bladz. 196.] De sententie van den Raad der Beroerten had den graaf in dat opzigt ook niet verder bezwaard dan met nalatigheid en toegefelijkheid in zijne maatregelen ten opzichte der Protestanten; van zijne persoonlijke gezindheid ¹⁾ kwam er volstrekt geene melding.

Ook is in de onderstelling van den heer de Jonge de bewuste zedelijke dwang aangewend tusschen het schrijven van het testament en het bijvoegen van deszelfs codicil.

Wilde men nu met geweld eene Katholieke verklaring, Hoorne had ze immers reeds geleverd in den aanhef van het testament: „*Zoo offert hy den almogenden goeden God, der maget Marie en allen heyligen zijne ziele.*”

Doch, zegt de heer de Jonge, „dit waren algemeene „bewoordingen, daar men welligt niet mede te vreden „was.” We vinden integendeel die woorden zeer bepaald,

¹⁾ Het requisitoir van den procureur-generaal had als 54^e charge aan Hoorne wel zekere losse uitdrukking verweten over de vrijheid van conscientie; doch de graaf had zich ook verzet tegen de verkeerde opvatting dier woorden; „hij had namelijk daar geenszins „het uitspreken van het aangeklaagde beginsel mede bedoeld, „maar alleen aan belanghebbende personen officieel meêgedeeld, „wat de regering omtrent de geloofsvrijheid *de facto*, en om den „drang der tijden, wilde toestaan.” Aldus bij Bor. *Ned. Oorlogen*, IV B. bl. 194 en 206.

en de uitdrukking zóó sterk, dat, als men ze ging afscheiden van de door Katholieken altoos hierbij bedoelde beteekenis, het Roomsche beginsel over de vereering en aanroeping der Heiligen er verre in overdreven zou liggen.

„Horn kon Maria en de Heiligen vereeren, zonder „nog daarom een regtgeloovig Katholyk te zijn.”

Het is zoo: onze tegenwoordige tijd leert het al te wel, er bestaat ook voor geloofsmeeningen een eclecticisme, waardoor men, om toch *iets* te gelooven, van allerwege *iets* aanneemt, zonder nog daarom te huldigen, wat er meer of min noodzakelijk meê zamenhangt. Doch we gelooven, dat, als iemand in 1568, nog geen twee jaar na den beeldenstorm, zoo rondweg als Hoorne offerde aan „den almogenden goeden God, der maget Marie, en allen heyligen zijne ziele, Ende zijn lichaam der Heiligen Sepulturen”, hij even gerust voor goed Katholiek werd gehouden, als men de Gorkumsche martelaars Protestant of wel „van de religie” zou hebben genoemd, wanneer ze, gelijk hun werd voorgelegd, alleen den Paus en de Mis verzaakt hadden.

Volgens eene nadere onderstelling, zou men dan, niet te vreden met Hoorne's Heiligen-vereering, zich hebben gerust gesteld, als hij in zijn codicil zich ook het aannemen getroostte van de leerstukken der H. Misse en der goede werken.

Nu staat de Roomsche kerkleer over de goede werken in zulk een naauw en tevens duidelijk verband met die over de Heiligen-vereering, dat de Pastoor der kapel wel ten uiterste dom-schroomvallig heeft moeten wezen, om Hoorne, welke immers de Heiligen vereerde en zóó vereerde, nog op het punt der goede werken te gaan benaauwen.

En wederom, als de graaf, zooals hij gedaan had, *zijne ziel aanbeval aan „allen heyligen”*, waaronder zoo velen, van welke hij wist, dat ze de Mis opgedragen of bijgewoond hadden, moest dan een geestelijke nog twifelen of zoo iemand de Mis voor iets heiligs of wel voor iets verfoeijelijks hield, en dat in eenen tijd, wanneer niemand op dat punt een middenweg erkende?

Daarbij had die overgrootte naauwkeurigheid en zorgzaamheid van den zedelijken dwang op betere maatregelen tot geruststelling bedacht moeten maken: men kwam met het formeel aannemen dier beide punten in den codicil waarlijk niet veel verder, en eene uitdrukkelijke belijdenis van *al* de Katholieke dogmata was meer dan raadzaam, was noodzakelijk geweest, eer men met gerustheid zijn doel bereikt kon achten.

We ontwaren dan ook nergens het minste gebruik, dat men van Hoorne's afgedwongen Katholicisme zou hebben gemaakt, en vooral heeft men met het bewuste document al bijzonder weinig uitgerigt; noch het publiek, noch de geschiedschrijvers droegen er kennis van; in drie eeuwen tijds, maar ook eerst na drie eeuwen zien we het eenmaal te pas gebragt als familie-stuk in een geding tusschen de Nieunaer's en de Montmorency's, en nu het, zonder eenigen toeleg, maar gansch bij toeval, uit het stof oprijst, en voor Hoorne komt getuigen, *nu* wordt *daár* een zedelijk geweld aan gepleegd zonder weder-gade, nu wil men het iets anders laten zeggen, dan het zegt, ja het tegendeel van datgene, waarvoor het in 't leven zou zijn geroepen. Nog eens! wat kon toch de regering of haar zendeling redelijker wijze tot zulk eenen drang bewegen? veel gemakkelijker zouden we begrijpen, als diezelfde regering op een bewijs van

Hoorne's *Protestantsche* gezindheid hadde jagt gemaakt.

De Koning met de zijnen immers konden als Katholieken zeer wel zich verheugen, als Hoorne in het geloof der Kerk voleindigde, en evenwel de regter gretig omzien naar een feit, wat het strenge, gevaarlijke vonnis in zoverer oogen meer geregtvaardigd, en eene positieve solidariteit van Hoorne met de *Protestantsche* bewegingspartij grootelijks bevestigd zou hebben.

In de tweede plaats: *hoe* heeft men gedrongen en gedwongen? We zien er weder niets van; wat zou trouwens kerkelijke strafbedreiging hebben gebaat jegens iemand, die niet geloofde, en juist om daar eenige waarde aan te hechten, in de Kerk gelooven moest? Of kon het vooruitzicht, om bijv. van het toch onvermijdbare schavot naar een ongewijd graf te worden gedragen, Hoorne, ook als hij *niet* geloofde, zóó ontstellen, dat hij er ziel en zaligheid voor opofferde?

Zijn doodvonnis lag daar vóór hem. Zijn echt was kinderloos, zijn vermogen te niet gegaan, zijne gade (het testament bewijst het) hem tamelijk onverschillig geweest. Wat kon dezen man nog bovendien verschrikken, welk vooruitzicht hem in die mate vleijen? Welk vreemd, uitgezocht middel heeft die Brusselsche pastoor en die twee Spaanschen, ter naauwernood bij hunnen naam bekend, in dat korte tijdverloop dan wel ter hand genomen?

En voor den zedelijken dwang van drie zulke duistere personen, waar de geschiedenis verder over zwijgt, die nimmer in eenige betrekking met Hoorne voorkomen, zou dan bezweken zijn een edelman, fier, onbuigzaam, stug en terugstootend als Hoorne, die niet voor de eerste maal den dood onder de oogen zag, die reeds ongevergd groote zelfverwinning had getoond, door in zijn testament

bepaalde feilen van zijn huiselijk verkeer en beheer te erkennen, doch dien men (NB.) niet tot schulderkennis jegens den Koning gebragt heeft! Hij, wiens gemoed, na oogenblikken van onstuimige driftvervoering, immers alleen door den invloed van een herlevend, een opregt godsdienstig gevoel die verandering had ondergaan, waarvan reeds zijn testament eene zoo voldoende uitdrukking was geworden. De heer de Jonge zegt het zelf, bl 163: „Zonder wrok, zonder bitterheid, spreekt hij daarin de „taal van een gebroken hart; alle aardsche grootheid is „hem nu ontzonken, tusschen hem en den dood is nog „maar als ééne schrede.”

Hoe! Ééne schrede van den dood, zulk een testament, zulk een codicil, en dan zwichten voor zedelijken dwang, dan veinzerij, we herhalen het, dat gaat te ver, dat mag niet gegist, maar dat moet bewezen worden!

En waarom toch wordt er nog gegist?

Ten eerste: „*omdat bij het testament een codicil (dat is, een bijvoegsel) is bijgevoegd*”. — Hoe opmerkelijk! bijzonder als de testateur vooruit heeft begrepen, dat hij niet alles nog voor goed heeft afgedaan, en daarom zijne wilsbeschikking voorloopig eindigt met de reserve: „dat hy altijd noch wat mach adderen oft diminuieren”! (Zie boven bl. 200.)

Ten tweede: „*Omdat die codicil zoo kort na het testament is nedergesteld*” — Het vonnis was aan de graven in den avond van den 4^a beteekend; daarna is het testament opgemaakt, en des morgens van den 5^a de regts-oefening voltrokken. De codicil kon dus wel niet lang na de eerste akte zijn aangehecht. Hoe korter overigens het tijdsverloop tusschen de beide akten was, dunkt ons des te moeilijker kan er aan zedelijken dwang worden gedacht.

Ten derde: „*Er treden drie nieuwe (andere) getuigen* „*op bij de onderteekening der codicil; de getuigen van het* „*(insgelijks Roomsche) testament zijn afwezig*”. — Omstandigheden in den laten avond, te opmerkelijk, om de komst van het driemanschap niet aan een zeer bijzonder doel te verbinden, vooral onverklaarbaar, als ze niet kwamen om zedelijken dwang te oefenen, maar ook ten uiterste begrijpelijk, zoodra men het laatste aanneemt!

Ja maar, ten vierde, het was een pastoor met twee Spanjaarden! daaronder welligt nog een pater! 1) die

1) Over dien vermeenden *pater* is de redekaveling des Heeren de Jonge niet onaardig. „*Het is (zegt hij) mij nog niet duidelijk gebleken, in welke betrekking deze Antonio de Toledo bestond tot Ferdinand Alvarez*” (de Toledo, hertog van Alva).

Voor zooverre de kennis dier betrekking iets kan afdoen tot het bepalen van 's mans geestelijke waardigheid, hebben we dus daarvoor een blijk te minder.

„*Het is niet waarschijnlijk, dat hij de kleinzoon van Alva geweest is, want dan moet hij in buitengewoon hoogen ouderdom zijn gestorven, daar die Antonio eerst in 1639 overleed.*”

Als die getuige in 1568 circa twintig jaar telde, dan moet hij in 1639 om de negentig zijn geweest, een ouderdom, zeker niet alledaagsch, maar nog niet onwaarschijnlijk.

„*Of hij moet in 1568 zeer jong geweest zijn.*” Volkomen waar! Zijne taal zal tusschen stamelen en spreken zijn geweest, dewijl het huwelijk zijner ouders: Diego Toledo en Briande de Beaumont plaats had in 1565 (Moreri, *Dict. hist.*, Tom. VIII, p. 155. 18^e edit.).

„*Dat de getuige een zoon van een jongeren broeder van Alva is geweest, is ook niet waarschijnlijk, daar slechts in enkele genealogiën van de Toledo's van een jongeren broeder van Ferdinand Alvarez melding wordt gemaakt, terwijl andere van dien broeder zelfs niet spreken.*” Wie in deze phrase een zweem van redenering wil ontdekken, dient vooral de woorden „*slechts*” en „*zelfs*” te verplaatsen, en geeft mogelijk de voorkeur aan de volgende constructie: „*daar slechts van een jongeren broeder enz. melding wordt gemaakt, in enkele genealogiën van de Toledo's, terwijl anderen zelfs van dien broeder niet spreken.*” Het meer of minder volledige der enkele genealogiën gaan we voorbij, te meer,

immers veel meer belang bij de zaak hadden dan de twee vorigen? Zij waren ongetwijfeld met hun drieën veel minder bekend met het verband der Katholieke leerstukken, minder op de hoogte, hoe men het in hun tijd met een en ander meende, doch zij waren ook veel slimmer en

wij men ze door elkander kan aanvullen, maar de schoonbroeder van Alva heette óók al Antonio de Toledo (*Epist. Hopp. ad Vigl.* p. 148), en er bestonden nog zoo velen van dien geslachtsnaam, die niet van Ferdinand of diens vader Garcias afstamden, dat we niemand kunnen aanraden, in het Spaansche bosch van al die Toledo's te gaan rondswalen.

„*Het meest verklaarbaar is, dat deze Antopio een pater was.*” Zeer verklaarbaar inderdaad! o verrassende, o heerlijke, o vernuftige inval! en toch hoe eenvoudig! een pater! waarlijk, nu de heer de Jonge het zegt, verwonderen we ons bijna, dat we het ook niet gevonden hebben. Maar wat blijft er verborgen voor een minnend hart? Waar het verstand zwicht, weet de liefde, zoo verbazend rijk aan vinding, nog alles te raden en op te sporen.

„*Uit het gevolg van Toledo.*” — Insgelijks zeer verklaarbaar, en leerzaam is het ook! nu weten we voortaan ook wat te zeggen over iederen Spanjaard, die in 1568 te Brussel vertoefde; als er verder niets tegen is, kunnen we achter zijn naam als biographische bijzonderheid aanteekenen: „Welligt een pater.” Of nog veiliger: „zal tot het gevolg van Toledo hebben behoord.” Maar toch eene ernstige beschuldiging durven wij er nog niet op bouwen.

„*Zijn titel van Don doet dit ook veronderstellen?*” — *Wat* onderstellen? Zijn paterschap, of wel dat hij tot het gevolg behoorde? Is het eerste de bedoeling, Don Philips II, Don Ferdinand Alvarez, Don Louis, Don Juan, Don Alexander Farnèse en honderd anderen zijn dan wel *paters* geweest van vreemdsoortige regel en habijt! — Of is het laatste de meening? Dan moet de titel van Don bij zijn naam te lezen staan. Doch er staat geen *Don*. De Codicil zegt enkel: „in presentie van Heeren Antonio de Toledo ende Alonso de Lumbrades ende my Pastoer onder gescreven.” — Het woord *Heeren* houden we hier voor meervoud, zooals de getuigen van het testament (zie boven) insgelijks worden genoemd: „heeren Johannis Vrieze ende Anthonis d'Avila.” Of was die Johannis Vrieze ook, zoo al niet een pater, dan toch een Spaansche Don *uit het gevolg van Toledo*? Zijn Hollandsche naam doet dit niet veronderstellen.

naauwkeuriger, vermeerderden daarom ter loops de belijdenis van Hoorne met *twee* punten, en hielden daarmee (zeer consequent!) het geheele Trentsche Concilie aangenomen!!

Ten vijfde: *Blijkbaar is de codicil door den pastoor opgesteld, en schijnt alleen ter teekening aan Horn aangeboden!* — Dus is er grond om te gissen, dat die onderteekening gedwongen en Hoorne als een veinsaard gestorven is?! Aan deze sluitrede ontbreekt zeker niet veel, en de aanvulling dier kleinigheden wordt den goedhartigen lezer overgelaten en aanbevolen!

Maar genoeg. Wij hebben ons mogelijk al veel te lang opgehouden met de flauwigheden van den heer de Jonge. Men vergeve het! zoo we nog breedvoeriger hebben besproken, wat voor ieder onbeneveld oog met den eersten blik duidelijk moet zijn. Doch sinds we N°. 42 van de *Konst- en Letterbode* lazen, hielden we het niet geheel overbodig, te doen opmerken, wat er al over het hoofd dient gezien, eer men, gelijk een verslaggever in dat nummer gedaan heeft, nog de grillige droomerijen van den heer de Jonge als gissingen deelt en overneemt.

Vanwaar, vragen we ten slotte, en waartoe zulk jammerlijk mishandelen en bederven der geschiedenis? Is het enkel waanwijs onverstand? Wil de sektegeest van den heer de Jonge nu alles wat „bij ons nog voortdurende belangstelling wekt” (bladz. 162) *per fas et nefas* aan het Protestantisme toeëigenen? of integendeel ieder belangwekkend geschiedkundig persoon, die naar dure verplichting als Katholiek sprak en stierf, omdat hij Katholiek was, stelselmatig gaan verguizen, gaan beladen met den vloek, dien huichelarij en godsverraad over zich afroepen? In al die gevallen betreuren wij het, zoo vele

kostbare oorkonden onzer geschiedenis aan zijne handen van nabij te zien toevertrouwd. Hoe véél ligt daar voor zijne rondsnuffelende partijzucht nog óm te halen, te ontvormen, te verknoeijen! zijn uitgeven zelfs van historische bescheiden, met zulk slag van aanmerkingen voorzien, zal tevens (wij zagen 't helaas! reeds in de *Konst- en Letterbode*) het verspreiden wezen van dwaalingen, welke den vooruitgang der wetenschap niet anders dan belemmering kunnen baren. Het gevaar schijnt nog niet geweken, dat de logenhistorie, onder en door en van wege Hoogmogenden en Edel Grootmogenden ons en onzen vaders opgedrongen, met nieuwe bijlagen en vervolgen der goede nakomelingschap zal worden overgeleverd, nu een ander soort van despotisme zich wil doen gelden met een weidsch vertoon van ontzagvergend onderzoek! — Gevoelt soms de heer de Jonge hiertoe eene treurige roeping, en kan noch humaniteit noch eerbied voor zijne lezers hem daarvan afhouden, mogt hij, o mogt hij dan goed kunnen vinden, om, benevens de uitkomsten zijner studie, voortaan ook altoos zijn betoog te leveren, even gulhartig, als hij er nu een heeft aangeboden.

Veel kwaads wordt er dan nog verhoed! dan wordt er ligt nog *ergens* ter wereld verzet aangeteekend tegen de ongerijmde besluiten, waarin linksche waan-kritiek, bekrompenheid van oordeel en bevangenheid van geest ZEd. mogten helpen vervallen!

